

Wallonie»; Fabián González Bachiller, «Entre Asturias y La Rioja: notas de toponimia y dialectología»; Emilio Nieto Ballester, «Las *Udrías*: cuestiones metodológicas y prácticas sobre zoonimia en la toponimia a partir de algunos ejemplos de la provincia de Palencia»; José Luis Ramírez Sádaba, «Apuntes toponímicos sobre el topónimo *Glera*»; Clara Elena Prieto Entrialgo, «Sobre la etimología de Colunga»; Stefan Ruhstaller & María Dolores Gordón, «La transcripción de los nombres de lugar asturianos y gallegos en un texto medieval castellano»; Patxi Salaberri, «Aproximación a la comparación de los sistemas toponímicos astur y vasco»; Martín Sevilla Rodríguez, «Asturiano *bangu*, *abangu* y los topónimos *Bango*, *L'Abangu*, *La Banga*».

En l'apartat IV «Lliteratura» es recullen 16 treballs relacionats sobretot, però no únicament, amb la producció en llengua asturiana o amb autors asturians:

Gloria Baamonde, «Realidad y ficción en *Historia universal de Paniceiros* de Xuan Bello»; Magdalena Cueto, «Del teatro al cine: *La barca sin pescador*»; Antonio Fernández Insuela, «Opiniones sobre literatura en los artículos de José Díaz Fernández en 1936 en el diario *El Diluvio* (Barcelona)»; Vicente García Oliva, «Los 'ejercicios literarios' del escritor Lluís Fontetoba»; Ramiro González Delgado, «El *topos* de l'Arcadia na lliteratura asturiana»; Roberto González-Quevedo, «El mundu de la braña na obra literaria d'Eva González»; Xosé Ramón Iglesias Cueva, «La opinión lliteraria de Junquera Huergo»; Jesús Menéndez Peláez, «Antón de Marirreguera en la tradición del Arcipreste de Hita y de Cervantes»; Marta Mori de Arriba, «Delles claves d'interpretación nos relatos de Xosé Lluís García Arias»; Francho Nagore Laín, «Algunos paralelismos entre las comedias de Antón de Braña en asturiano y de Luciano Puyuelo en aragonés»; Miguel Ramos Corrada, «Teatru asturianu y cultura proletaria»; Rafael Rodríguez Valdés, «Una carta de Benito Canella Meana a José Posada de Herrera»; Álvaro Ruiz de la Peña, «Involución lingüística y exclusión literaria. El caso asturiano»; Pablo Suárez García, «La torna del *Tirant lo Blanch* al asturianu»; Inmaculada Urzainqui, «Memoria periodística de Irene de Navia y Bellet (1726-1786), primera escritora asturiana conocida».

I finalment, l'apartat V, dedicat a la «Historia», recull els treballs següents:

Nicolás Bartolomé Pérez, «El Libro Xulgu de Lleón»; Isabel Torrente Fernández, «Xixón ya Uviéu na dómina de la monarquía asturiana».

Per a acabar aquestes línies, que no tenen altra pretensió que assenyalar l'oportunitat de l'homenatge i la vàlua del contingut d'aquesta publicació, ens referim particularment al treball de Marta Mori de Arriba, «Delles claves d'interpretación nos relatos de Xosé Lluís García Arias», que ens informa de la producció literària de l'homenatjat, en llengua asturiana, és clar, i de la seva vàlua considerable.

Un mèrit més a afegir als molts altres, científics i personals, que l'acrediten com un veritable Prometeu, i que fa ben just i necessari aquest reconeixement, el qual també honora tots els promotors i col·laboradors.

Josep MORAN
Institut d'Estudis Catalans

CANTALICIO, Giambattista Valentini (2010): *Spectacula Lucretiana*. Introducció, edició crítica, traducció amb notes i índexs de Ferran GRAU I CODINA, Josep Maria ESTELLÉS I GONZÁLEZ i Jordi PÉREZ I DURÀ; proemi de Joan Francisc ALCINA I ROVIRA; estudi codicològic de Francisc M. GIMENO I BLAY. València: Biblioteca Borja; Edicions Tres i Quatre, 299 p.

Aquest volum de presentació tan luxosa i acurada amaga en realitat una feina filològica de primer ordre. El llibre presenta l'edició crítica, amb traducció catalana anotada, de les quaranta-tres composicions poètiques que conformen els *Spectacula Lucretiana* del poeta Giambattista Valentini (ca. 1445-1515),

conegut com a Cantalicio per la ciutat de Cantalice, d'on va prendre el nom. Redactat el 1502 i dedicat a Alexandre VI, el poemari *Spectacula Lucretiana* descriu les festes que van tenir lloc a Roma a finals de l'any anterior amb motiu de les noces de Lucrècia Borja amb Alfons d'Este, fill del duc de Ferrara. El volum es divideix en quatre parts. Comença amb un proemi escrit per Joan Francesc Alcina (p. 9-18) sobre les relacions entre Cantalicio i els territoris peninsulars de la Corona d'Aragó. En el seu assaig Alcina palesa la familiaritat dels humanistes valencians (per exemple, del professor de la Universitat de València Juan o Joan Parteni Tovar) amb Cantalicio i recull dades sobre la presència d'obres de l'autor en biblioteques de la Corona d'Aragó. En són exemples un volum de l'edició romana (1573) dels *Canones grammatices* de Cantalicio, conservat a la Biblioteca Universitària de Barcelona i profusament anotat (i fet malbé) pels estudiants de la ciutat, i una miscel·lània humanística amb textos de Cantalicio que hom pot consultar a la biblioteca del Seminario de San Carlos de Saragossa. Segueix la introducció (p. 21-99), a la qual haurem de tornar. La tercera part és l'edició i traducció pròpiament dites (p. 101-239). Tanquen el volum un índex de noms i un llistat de referències bibliogràfiques, a més de quaranta il·lustracions d'excel·lent qualitat de textos de Cantalicio (incloent-hi, és clar, pàgines dels *Spectacula Lucretiana*) en manuscrits preservats a Saragossa i Nàpols (p. 241-299).

L'edició que aquí ressenyem pren en consideració dues fonts manuscrites: un manuscrit autògraf de l'inici del segle XVI, conservat a Nàpols (Biblioteca Nazionale, Ms. XVI A1), que representa una última versió de l'obra, i un còdex de data anterior, de luxe i rebut pels Borja de mans de l'autor, que descansa en el fons Nicolau Primitiu de la Biblioteca Valenciana (Ms. 130). Els editors han optat per reproduir el text de València (aquí descrit en un estudi codicològic a cura de Francesc M. Gimeno i Blay), completant-lo amb l'exemplar de Nàpols per als més de 300 versos que falten en el manuscrit valencià. És una decisió assenyada perquè permet seguir les correccions i els criteris lingüístics canviants de Cantalicio.

La introducció s'obre amb una nota biogràfica sobre Cantalicio, que ajuda a situar el poeta dins l'ambient romà de finals del segle XV, quan va entrar en contacte amb els Borja. Abans, però, Cantalicio havia residit a San Gimignano i Foligno, on va ensenyar, i a Perugia i Spoleto. A Roma Cantalicio va esdevenir preceptor de Pere Lluís de Borja-Llançol, nomenat cardenal el 1500. Precisament va ser gràcies a la influència del seu patró que Cantalicio va obtenir de Juli II el bisbat d'Atri i Penne, a Abruzzo, a finals de 1503. A partir d'aleshores Cantalicio va compaginar les activitats eclesiaístiques amb el conreu de les lletres: va compondre un poema en llatí dedicat a Gonzalo Fernández de Córdoba, el Gran Capità, publicat a Nàpols el 1506, i va participar en les sessions del concili de Laterà poc abans de la seva mort.

El gruix de la introducció és l'anàlisi dels *Spectacula Lucretiana*. En aquestes pàgines introductòries, a més d'explicar detalladament la línia argumental del poemari (poemes introductoris, composicions sobre curses i lluites, poemes en què es presenta la desfilada de carrosses allegòriques, composicions referides a comèdies representades per a l'avinentsa i poemes al voltant del viatge a Ferrara), els editors analitzen la forma del text. Palesen com, ultra la descripció de les festes del casament de Lucrècia Borja amb Alfons d'Este, el tema central dels *Spectacula Lucretiana* és l'elogi de les famílies Borja i d'Este, de les seves respectives *patriae* (València i Ferrara) i de la cort pontificia. Per tal d'aconseguir aquest objectiu, en els seus poemes Cantalicio emprà el recurs del sobrepujament, consistent en l'elogi d'una persona o cosa del present comparades amb altres del passat a les quals aquelles "sobrepugen". Els editors examinen la tècnica compositiva de Cantalicio quant a l'ús d'aquest recurs clàssic de la literatura encomiàstica. Mostren, per exemple, com Cèsar Borgia és presentat com un nou Hèrcules (XXVI, 11.16) o com Lucrècia és rebuda com Venus (XLI, 65-68). L'anàlisi del tractament del tòpic del sobrepujament en el poemari de Cantalicio serveix, a més, per estudiar a fons les fonts dels *Spectacula Lucretiana*: Ovidi, Virgili però també Marcial (cosa res sorprenent atès el gènere del *Spectacula*, tan proper al *Liber de spectaculis* del poeta clàssic). En una secció introductòria tan erudita i completa sorprèn la inclusió de paràgrafs on es fan consideracions massa generals sobre l'Humanisme italià o sobre els possibles models poètics humanistes que van poder influir en Cantalicio. S'hi esmenten poetes com Giovanni Pontano o Angelo Poliziano, que «hagueren d'afaiçonar al principi i després

servir de guia al poemari de què parlem» (p. 23), sense, però, aprofundir en les relacions entre els poemes llatins del Quatre-cents italià i Cantalicio. És un detall menor dins una introducció que no mereix sinó elogis.

L'objectiu de la traducció és oferir al lector una versió fidel a l'estil de l'autor. Val a dir que els editors ho aconsegueixen plenament. Malgrat la modèstia amb què es presenta (hom parla d'una traducció acompanyada només "d'algunes notes", p. 99), l'anotació dels textos és molt abundant i útil: ajuda, per exemple, a entendre el context històric i la xarxa d'allusions mitològiques amb què Cantalicio exhibeix la seva erudició. En les seves notes els editors, a més, no repeteixen dades i informació biogràfica recollides ja en la introducció. Tot això converteix aquesta empresa monumental en un referent indispensable per a qualsevol estudiós de la poesia llatina del Renaixement, de la família Borja i de la persona i obra de Giambattista Valentini Cantalicio.

Alejandro COROLEU

CARBONELL, Jordi (2010): *Entre l'amor i la lluita. Memòries*. Barcelona: Proa, p. 269.

La Fundació Josep Irla i el seu director, Josep Vall, van tenir l'encert de proposar a Jordi Carbonell de dictar les seves memòries a l'historiador Francesc Poblet, el qual enregistrà una llarga sèrie de converses amb l'autor. D'aquesta manera es preservaren els seus records d'una vida llarga i plena, que altrament tal vegada no s'haurien arribat a escriure. Poblet féu la distribució del material recollit i l'encapçalament de molts dels capítols, i comptà amb la col·laboració de Gemma Caballer i d'Oriol Carbonell, fill de l'autor, que en revisà les versions successives. L'autor, però, modificà profundament tot aquest treball previ i hi afegí molts fragments que no apareixien en el dictat inicial i que el completament. Com ell mateix reconeix, no sempre aconseguí llevar del tot el caràcter oral del text dictat, però també és cert que això l'aproxima més al lector.

El text, distribuït en divuit capítols, s'inicia amb el relat dels orígens familiars i el temps de la infantesa, la mort del pare —representant de comerç— i el segon matrimoni de la mare, els llocs on van viure, l'escola..., i prossegueix amb els anys de la guerra, que passà entre Torrelles de Llobregat, Agramunt/Coscó i Barcelona, amb els assassinats de civils i de religiosos, la crema d'esglésies, els xantatges, els bombardeigs, la fam, la por, i l'esperança —ben aviat decebuda, no cal dir-ho!— que una família creient havia arribat a depositar en la victòria dels revoltats. Les primeres impressions de l'entrada de les tropes d'ocupació a la ciutat de Barcelona ja permeteren intuir, a l'aleshores infant de catorze anys, "com anirien les coses". La postguerra fou una època de dificultats econòmiques per a la seva família, i fou també el temps del retorn a l'institut —un institut que també hagué de canviar de nom i de llengua— i de la formació del grup d'amics companys d'estudis, de la pràctica esportiva —futbol, tennis, natació—, de les tendencioses classes d'història —d'una història escrita pels vencedors, evidentment. Però també fou l'època de la presa de consciència, de les primeres protestes, de les primeres lectures d'autors catalans i, com a reacció, de l'inici de l'escriptura de poesia en llengua catalana, i de la influència de l'oncle Ricard Carbonell —que havia estat d'Acció Catalana i que es convertí en el seu mentor.

Les dificultats econòmiques familiars van fer que comencés a treballar a la Caixa d'Estalvis durant el darrer any de batxillerat, i continuà treballant-hi mentre estudiava a la Universitat de Barcelona, primer a la Facultat de Dret, si bé aviat passà a la de Filosofia i Lletres. Havent fet el servei a les Milícies Universitàries, féu les pràctiques a Berga, on conegué l'horrible ambient casernari del moment, "absolutament franquista i germanòfil", tot i haver-se acabat ja la Segona Guerra Mundial. Però fou allí on entrà en contacte amb l'Exèrcit Català clandestí i amb el seu enllaç, Santiago Pey. Aviat, però, se'n separà, en renunciar a la resistència armada per dedicar-se a l'acció política no-violenta. Si les classes de la universitat franquista de la immediata postguerra poca cosa podien oferir-li, el seu pas per la universitat el transformà en altres aspectes: la seva fe religiosa entrà en crisi, s'aprofundí el seu catalanisme